

Шаульська Л.В.
доктор економічних наук,
професор кафедри управління персоналом і економіки праці
Донецького національного університету

Ільїн С.В.
аспірант кафедри управління персоналом і економіки праці
Донецького національного університету

СУЧАСНІ ПРАКТИКИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ ЧЕРЕЗ РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

Стаття присвячена дослідженню проблем розвитку соціальної інфраструктури в аспекті забезпечення якості життя населення. Встановлено взаємозв'язок між соціальною інфраструктурою та якістю життя населення. У статті виокремлено напрямки та індикатори вимірювання якості життя в окремих європейських країнах, які найбільш повно та інформативно відображають актуальні потреби населення, визначають економічний, соціальний, екологічний, духовний контексти його життєдіяльності. Запропоновано основні напрямки розвитку соціальної інфраструктури в аспекті вдосконалення якості життя населення.

Ключові слова: якість життя населення, соціальна інфраструктура, складові соціальної інфраструктури, показники оцінювання якості життя, здоров'я, освіта, культура, безпека, житло, транспорт.

Шаульская Л.В., Ильин С.В. СОВРЕМЕННЫЕ ПРАКТИКИ ОБЕСПЕЧЕНИЯ КАЧЕСТВА ЖИЗНИ НАСЕЛЕНИЯ ЧЕРЕЗ РАЗВИТИЕ СОЦИАЛЬНОЙ ИНФРАСТРУКТУРЫ

Статья посвящена исследованию проблем развития социальной инфраструктуры в аспекте обеспечения качества жизни населения. Установлена взаимосвязь между социальной инфраструктурой и качеством жизни населения. В статье выделены направления и индикаторы измерения качества жизни в отдельных европейских странах, которые наиболее полно и информативно отражают актуальные потребности населения, определяют экономический, социальный, экологический, духовный контексты его жизнедеятельности. Предложены основные направления развития социальной инфраструктуры в аспекте совершенствования качества жизни населения.

Ключевые слова: качество жизни населения, социальная инфраструктура, составляющие социальной инфраструктуры, показатели оценки качества жизни, здоровье, образование, культура, безопасность, жилье, транспорт.

Shaulskaya L.V., Ilyin S.V. THE MODERN PRACTICES OF POPULATION LIVING QUALITY ASSURANCE THROUGH SOCIAL INFRASTRUCTURE DEVELOPMENT

The article deals with the research of the social infrastructure development problems in the aspect of the population life quality. The relationship between social infrastructure and quality of life is established. In the article, the direction and indicators for measuring the quality of living in selected European countries are defined. These reflect the actual needs of a population, determine the economic, social, environmental, spiritual context of its existence. The main directions of the social infrastructure development in the aspect of improving the quality of life are proposed.

Keywords: life quality of the population, social infrastructure, social infrastructure components, indicators of the life quality assessment, health, education, culture, safety, housing, transport.

Постановка проблеми. В сучасних умовах одним з пріоритетних напрямків розвитку українського суспільства є підвищення якості життя населення. Через це визначення основних напрямків та індикаторів вимірювання якості життя набуває важливого значення. Суттєвий вплив на параметри якості життя населення має соціальна інфраструктура, яку становлять: житлове і комунальне господарство, громадський транспорт і зв'язок, система побутового обслуговування населення, система освіти та професійної підготовки, система охорони здоров'я, сфера культури, безпека проживання та умови проживання. За своїм призначенням всі вони істотно впливають на вирішення основних соціально-економічних завдань. Зокрема, від рівня розвитку медичного обслуговування значною мірою залежать показники здоров'я населення, тривалості життя. Завдяки впровадженню найбільш ефективних способів лікування хвороб, широкого комплексу санітарно-культурних і профілактичних заходів створюються передумови для істотного скорочення втрат робочого часу через тимчасову непрацездатність. Через це вирішення проблем розвитку соціальної інфраструктури в аспекті забезпечення якості життя населення є вкрай важливим.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В сучасних умовах дослідженню проблем якості життя

населення присвячені праці українських науковців О.С. Власюка, А.М. Колота, С.О. Корецької, Е.М. Лібанової [1], В.С. Пономаренка [2], М.С. Татарецької, Ф.В. Узунова [2], І.Б. Швець [3] та ін. В їх роботах досліджуються окремі умови, що впливають на якість життя населення, пропонуються розробки щодо вимірювання якості життя населення з врахуванням міжнародного досвіду. Проблеми розвитку соціальної інфраструктури досліджують такі відомі вчені, як С.І. Бандур [4], В.М. Геець, І.Ф. Гнибіденко, Б.М. Данилишин, М.І. Долішній, С.І. Дорогунцов, В.М. Новіков, Я.Б. Олійник, К.В. Прокопишак, У.Я. Садова, Л.К. Семів, Л.Г. Чернюк, А.Г. Ягодка та ін. Науковці вивчають роль та значення соціальної інфраструктури, сучасний стан та проблеми розвитку і функціонування соціальної інфраструктури.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на високий рівень досліджень і велику кількість загальнотеоретичних робіт, недостатньо дослідженим залишається питання вирішення проблем розвитку соціальної інфраструктури в аспекті забезпечення якості життя населення. Загалом, проблеми удосконалення якості життя населення через розвиток соціальної інфраструктури ще не знайшли свого рішення.

Мета статті. Метою дослідження є вивчення проблем розвитку соціальної інфраструктури в аспекті забезпечення якості життя населення, дослідження та аналіз індикаторів вимірювання якості життя в окремих європейських країнах.

Виклад основного матеріалу. Міжнародним співтовариством якість життя визнано однією з головних характеристик рівня суспільного розвитку країн. За таких умов проблеми підвищення якості життя населення є найважливішими завданнями державних органів управління всіх країн. Практично у всіх країнах забезпечення високої якості життя населення розглядається як індикатор ефективності соціальних програм та соціальної політики в цілому.

Для подальшого вивчення проблеми слід визначити, що якість життя – це узагальнююча соціально-економічна категорія, яка включає в себе не тільки рівень споживання матеріальних благ і послуг, але й задоволення духовних потреб, здоров'я, тривалість життя, умови оточуючого середовища, морально-психологічний клімат. Що стосується взаємозв'язку соціальної інфраструктури та якості життя, слід зазначити, що соціальна інфраструктура є внутрішнім фактором щодо більш широкої системи якості життя.

Якість життя трактується як головна мета соціально-економічного розвитку та найважливіший критерій ефективності управління економічними процесами та соціальною сферою. Посилення уваги до проблем якості життя населення змушує уряди розвинених країн світу враховувати при розробці стратегії соціально-економічного розвитку суспільну думку щодо пріоритетів розвитку.

Показники, за допомогою яких оцінюється рівень і якість життя на міжнародному рівні, можна розділити на кількісні та якісні. Кількісні показники включають валовий національний продукт або національний дохід на одну особу населення, рівень доходу та його розподіл в суспільстві, рівень споживання різних матеріальних благ і послуг за класами товарів, рівень зайнятості і т. ін. Якісні показники якості життя включають показники умов праці, побуту і дозвілля людини тощо. Особливості міжнародних систем оцінювання якості життя населення представлені на рис. 1.

Як бачимо, цілий ряд характеристик, виділених в системах оцінювання якості життя населення, можна впевнено віднести до сфери соціальної інфраструктури. Такими є забезпеченість житлом і власністю, забезпеченість закладами охорони здоров'я, культури, відпочинку. Зазначені показники становлять близько третини від усіх характеристик якості життя. Деякі аспекти якості життя, хоча і не є прямими результатами роботи соціальної інфраструктури, але виникають на її основі. Це особливості відтворення населення, рівень освіти, кваліфікації, здоров'я населення. Таким чином, соціальна інфраструктура опосередковано детермінує ще чверть показників якості життя.

Зупинимось більш детально на дослідженні показників оцінювання якості життя за методологією Євростату (European Statistical System Committee – ESSC) [7]. Слід зазначити, що у 2011 році ESSC прийняв рішення щодо розробки відповідного набору по-

Система оцінювання якості життя	Організація, що здійснює оцінювання	Показники та індикатори
Загально-методологічна концепція стандартів і якості життя	Науково-академічне співтовариство	ВВП на одну особу населення, індекс споживчих цін, споживчий кошик, видатки домогосподарств, рівень бідності, нерівність у доходах, задоволеність життям і щастя, депривація, оптимізм щодо майбутнього
Індекс якості життя EIU	Дослідницька організація Economic Intelligence Unit	Здоров'я, сім'я, громадське життя, матеріальне благополуччя, політична стабільність і безпека, клімат, гарантія зайнятості, політична свобода, гендерна рівність
Методологія ЄС European Statistical System Committee	Європейський комітет статистичних систем	Матеріально-побутові умови, продуктивна чи основна активність, здоров'я, освіта, дозвілля та соціальні комунікації, економічна та фізична безпека, природа та навколишнє середовище, загальне сприйняття життя
Індекс якості життя International Living	Журнал International Living	Вартість життя, культура, економіка, довкілля, свобода, здоров'я, інфраструктура, безпека та ризик, клімат
Європейський моніторинг якості життя	Європейська фундація покращення життя та умов праці	Здоров'я, зайнятість, депривації (позбавлення) за доходами, освіта, сім'я, соціальна участь, житло, навколишнє середовище, транспорт, безпека, відпочинок, задоволеність життям
Better Life Initiative	Організація економічного співробітництва та розвитку	Житлові умови, доходи, зайнятість, освіта, екологія, здоров'я, ефективність управління, суспільне життя, безпека, задоволеність умовами життя, баланс між робочим часом і дозвіллям

Рис. 1. Особливості міжнародних систем оцінювання якості життя населення [1; 5; 6; 7]

казників для країн-членів ЄС. Наразі зроблена лише перша спроба щодо об'єднання даних із декількох джерел для вимірювання якості життя в ЄС за такими напрямками:

1) *Матеріально-побутові умови (Material living conditions)*, що включають дослідження доходів (Income), споживання (Consumption), матеріальних умов (Material conditions), житлових умов (Housing conditions).

Дослідження житлових умов вимірюється за допомогою таких індикаторів, як: частка від загального населення, що проживає в житловому приміщенні з дахом, який протікає, сирими стінами, підлогою чи фундаментом, гнилими віконними рамами чи підлогою (Share of total population living in a dwelling with a leaking roof, damp walls, floors or foundation, or rot in window frames of floor) (табл. 1) та задоволеність умовами проживання (даний індикатор знаходиться на стадії розробки) (Satisfaction with accommodation).

Як бачимо з табл. 1, практично у всіх країнах ЄС (крім Латвії, Італії, Словаччини, Угорщини) помітна тенденція до скорочення чисельності населення, що проживає в житловому приміщенні з дахом, який протікає, сирими стінами, підлогою чи фундаментом, гнилими віконними рамами чи підлогою. Найменша частка населення, що проживає в приміщеннях з такими умовами, спостерігається у Словаччині (8,8%),

Фінляндії (6,0%), Швеції (7,9%), найбільша – у Італії (21,4%), Латвії (28,2%), Литві (17,6%), Угорщині (24,1%). Позитивна динаміка за період з 2006 р. по 2012 р. найбільш помітна в таких країнах, як: Болгарія (скорочення з 30,7% у 2006 р. до 13,8% у 2012 р.), Польща (скорочення з 41,4% у 2006 р. до 10,5% у 2012 р.), Румунія (скорочення з 29,5% у 2007 р. до 15,4% у 2012 р.), Чехія (скорочення з 21,2% у 2006 р. до 10,5% у 2012 р.).

На відміну від країн ЄС, в Україні характеристика житлових умов включає інші показники: житловий фонд (загальна площа житлового фонду, м²; житлова площа, м²; розподіл житлового фонду за часом спорудження, %), його рух, капітальний ремонт і реконструкція (введення житла в експлуатацію (загальна площа, житлова площа, м²; реконструкція житлового фонду, м²), благоустрій житлового фонду (житлова площа, обладнана водопроводом, каналізацією, центральним опаленням, гарячим водопостачанням, газом, підлоговими електричними плитами, ванними, душем, % до всієї площі житлового фонду; % житлових будинків з сміттєпроводом; % квартир з телефонами), забезпеченість населення житлом (житлова площа в середньому на одного мешканця, м²/чол.; чисельність населення, що проживає: в окремій квартирі; в окремому будинку; в гуртожитку) [8, с. 55].

2) *Продуктивна чи основна активність (Productive or main activity)*, що складається з дослідження показників зайнятості (кількісний вимір) (Quantity of employment), якості зайнятості (Quality of employment), іншої основної діяльності (Other main activity).

3) *Здоров'я (Health)*, що включає показники оцінки очікуваної тривалості життя (Life expectancy), захворюваності і стану здоров'я (Morbidity and health status), здорової та нездорової поведінки (Healthy and unhealthy behaviours), доступу до закладів охорони здоров'я (Access to healthcare). Доступ до закладів охорони здоров'я (Access to healthcare) оцінюється за допомогою такого індикатора, як самооцінка незадоволеності потреб у медичному обстеженні (за бар'єрами, статтю, віком, рівнем освіти, квінтилями за доходами) (Self-reported unmet needs for medical examination for reasons of barriers of access, by sex,

age and educational level, income quintile), що представлений на рис. 2.

Заходи з удосконалення закладів охорони здоров'я, що аналізуються в даній методології, здійснюються державними та приватними установами з метою профілактики та лікування захворювань, зниження рівня смертності, догляду за хворими та зміцнення здоров'я населення. Медичні обстеження і лікування, безсумнівно, є найбільш важливими аспектами охорони здоров'я. Тому дуже важливим є те, що населення не має перешкод для доступу до закладів охорони здоров'я. В ЄС всього 2,3% населення повідомляють, що вони не можуть оплачувати медичні обстеження або медичне обслуговування. Ситуація більш тривожна в таких країнах, як Латвія і Румунія, де 14,4% і 10,9% населення стверджують, що вони мають незадоволені медичні потреби, тому що вони не можуть дозволити собі заплатити за лікування.

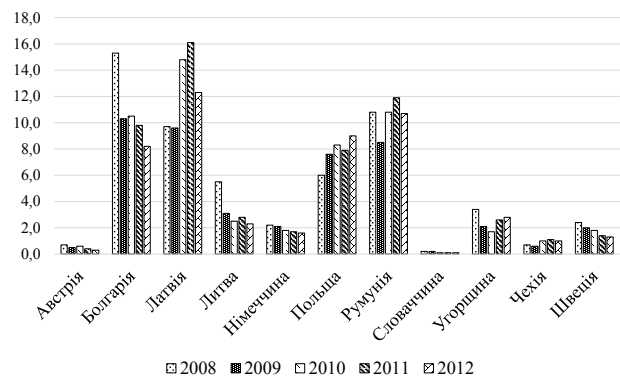

Рис. 2. Самооцінка незадоволеності потреб у медичному обстеженні за бар'єрами (занадто дорого або дуже далеко), % [7]

В Україні при дослідженні здоров'я в рамках вимірювання якості життя населення аналізуються такі показники, як: бюджетні видатки на охорону здоров'я, % до ВВП; співвідношення загальних (сумарних) видатків бюджетів усіх рівнів на охорону здоров'я із визначеними за соціальними стандарта-

Таблиця 1

Частка від загального населення, що проживає в житловому приміщенні з дахом, який протікає, сирими стінами, підлогою чи фундаментом, гнилими віконними рамами чи підлогою (% від загальної чисельності населення)

Країна ЄС	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Австрія	10,3	9,4	13,6	15,3	14,8	13,6	11,8
Болгарія	30,7	14,8	30,4	23,9	15,4	14,9	13,8
Греція	20,4	19,4	18,6	17,6	17,1	15,3	14,7
Іспанія	18,5	19,0	16,8	18,3	21,8	16,1	12,0
Італія	21,9	21,1	20,4	20,5	20,0	23,2	21,4
Латвія	32,4	26,5	25,7	25,9	24,7	26,0	28,2
Литва	28,5	25,2	24,8	21,2	19,2	19,0	17,6
Німеччина	15,4	13,1	14,0	14,0	13,3	13,7	13,5
Польща	41,4	37,5	22,8	17,6	15,6	11,5	10,5
Румунія	-	29,5	24,3	22,0	19,1	18,0	15,4
Словаччина	6,6	6,1	9,1	6,6	5,8	7,8	8,8
Угорщина	27,0	19,2	30,8	14,5	24,2	21,8	24,1
Фінляндія	4,5	4,9	4,4	4,9	5,0	5,7	6,0
Франція	12,0	13,7	12,8	12,6	12,5	10,9	12,8
Чехія	21,2	15,6	13,8	14,6	11,8	11,9	10,5
Швеція	7,5	6,3	8,0	6,6	7,9	8,4	7,9

ми, %; очікувана тривалість життя при народженні, обидві статі, років; кількість лікарів усіх спеціальностей на 10 тис. населення; кількість середнього медичного персоналу на 10 тис. населення; планова ємність амбулаторно-поліклінічних закладів, тисяч відвідувань за зміну; кількість лікарняних ліжок на 10 тис. населення.

4) *Освіта (Education)*, для визначення досліджуються компетенції та навички (Competences and skills), навчання протягом усього життя (Life-long learning), можливості для освіти (Opportunities for education).

5) *Дозвілля (відпочинок) та соціальні комунікації (взаємодія) (Leisure and social interactions)*, що складається з дослідження показників дозвілля (відпочинок) (Leisure), соціальні комунікації (взаємодія) (Social interactions).

6) *Економічна та фізична безпека (Economic and physical safety)* вимірюється за допомогою визначення рівня економічної безпеки і вразливості (Economic security and vulnerability), фізичної та особистої безпеки (Physical and personal security).

7) *Державне управління (влада) та основні права (Governance and basic rights)* визначається через такі показники, як: інституції (установи) та громадські послуги (Institutions and public services), дискримінація та рівні можливості (Discrimination and equal opportunities), активна громадянська позиція (Active citizenship).

8) *Природа та навколишнє середовище (Natural and living environment)* вимірюється за допомогою таких показників, як: забруднення (у т. ч. шум) (Pollution (including noise)), доступ до зелених і рекреаційних зон (Access to green and recreational spaces), ландшафт і антропогенне середовище (Landscape and built environment).

9) *Загальне сприйняття життя (Overall experience of life)* оцінюється через визначення рівня задоволеності життям (Life satisfaction), впливи (Affects), сенс і мету (Meaning and purpose) [7].

Аналіз методології Євростату засвідчив достатню гнучкість і пристосованість більшості методик до особливостей розвитку тієї чи іншої країни. Це дозволяє залучати до оцінки міжнародний контекст і хоча б частково здійснювати міжкрайові порівняння.

Отже, удосконалення якості життя населення є пріоритетним напрямком розвитку країни та є можливим тільки в результаті системного підходу до вирішення цілого комплексу задач різного характеру: підвищення рівня життя населення, створення умов для задоволення потреб населення тощо. У даному комплексі задач помітне місце займає і розвиток соціальної інфраструктури. Згідно з розглянутими міжнародними системами оцінювання якості життя населення, соціальна інфраструктура являє собою елемент у структурі якості життя і тим самим визначає її характеристики. З іншого боку, якість життя населення впливає на затребуваність, стан послуг об'єктів соціальної інфраструктури. Відповідно, на розвиток соціальної інфраструктури, в свою чергу, впливає низка чинників – компонентів якості життя міського населення. Наприклад, на її розвиток впливають рівень життя населення, фізична і майнова безпека, соціально-політичне здоров'я громадянських і державних структур.

Основні напрямки розвитку соціальної інфраструктури в аспекті забезпечення якості життя на-

селення базуються: на умовах ефективності об'єктів соціальної інфраструктури, у зв'язку з чим можна виділити п'ять таких напрямків. По-перше, збільшення кількості і різноманітності об'єктів, що надають населенню різні блага та послуги. По-друге, формування у потенційних споживачів відповідних високій якості життя потреб і нормативно ціннісної системи. По-третє, надання населенню достатньої інформації про функції об'єктів соціальної інфраструктури, правила користування їх послугами. По-четверте, забезпечення доступності послуг соціальної інфраструктури для більшої частини населення. По-п'яте, підвищення якості обслуговування в розглянутій системі. Кожен з напрямків розвитку соціальної інфраструктури взаємопов'язаний з іншим: тільки поступовий розвиток кожного з них може привести в цілому до гармонійного розвитку всієї системи.

Висновки і пропозиції. Таким чином, виходячи з аналізу міжнародних систем оцінювання якості життя населення, встановлено, що соціальна інфраструктура впливає на якість життя як внутрішній фактор безпосередньо і опосередковано через інші елементи системи. При цьому соціальна інфраструктура знаходиться в системній залежності від інших показників (внутрішніх чинників) якості життя, як то якість населення, добробут населення, умови праці тощо. В дослідженні чітко простежується залежність якості життя населення від соціальної інфраструктури. Взаємозв'язок між соціальною інфраструктурою та якістю життя населення характеризується такими основними аспектами: соціальна інфраструктура як середовище, що задає певну систему діяльності та формує спосіб життя, цінності, спрямованість особистості; сформована якість життя населення як певна форма способу життя і духовності створює відповідні потреби, інтереси, цінності, що вимагають для своєї реалізації необхідних умов, зокрема, у вигляді формування, розвитку та удосконалення існуючої соціальної інфраструктури.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Вимірювання якості життя в Україні: аналітична доповідь / Е.М. Лібанова, О.М. Гладун, Л.С. Лісогор та ін. – Київ : Ін-т демографії та соц. досліджень імені М.В. Птухи НАН України, 2013. – 50 с.
2. Пономаренко В.С. Рівень і якість життя населення України : монографія / В.С. Пономаренко, М.О. Кизим, Ф.В. Узунов. – Харків : ІНЖЕК, 2003. – 226 с.
3. Швець І.Б. Дослідження якості життя населення України / І.Б. Швець, Є.В. Шатолова, В.В. Коновальчик // Научные труды ДОНТУ. Серия: экономическая. – Выпуск 75. – 2004. – С. 5-9.
4. Соціальний розвиток України: сучасні трансформації та перспективи / С.І. Бандур, Т.А. Заяць, В.І. Куценко та ін. ; за заг. ред. Б.М. Данилишина. – Черкаси : Брама-Україна, 2006. – 760 с.
5. Economist Intelligence Unit [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.eiu.com/Default.aspx>; http://www.economist.com/media/pdf/QUALITY_OF_LIFE.pdf.
6. European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions (Європейський фонд з питань покращення життя та умов праці) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.eurofound.europa.eu/areas/qualityoflife/eurlife/index.php>.
7. Quality of life indicators [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/gdp_and_beyond/context.
8. Приступа Є. Якість життя людини: категорії, компоненти та їх вимірювання / Є. Приступа, Н. Кеуриш // Фізична активність, здоров'я і спорт. – 2010. – № 2. – С. 54-63.